

Proefproject

Basisinkomen voor GGZ-patiënten: omstreden én geslaagd

Ze zijn psychiatrisch patiënt, verslaafd, hebben een strafblad en leven op de armoedegrens. Veertien inwoners van Den Helder ontvingen bij wijze van proef drie jaar lang 350 euro per maand bovenop de uitkering. Wat deed dat met hun leven?

tekst **Maurice Timmermans**
illustratie **Paulien Kraaijeveld**

Een kansloos bestaan. Zo schetst Jeffrey de Wijk zijn leven op het moment dat de proef begon. “Om 20.00 uur ging ik meestal naar de super, halve liters bier halen, om rond 3.00 uur met een half verbrande sigaret tussen mijn vingers wakker te worden op de bank. In de tussentijd was ik out gegaan door aardig wat bier in combinatie met speed. Op mijn telefoon vond ik ettelijke gemiste oproepen van de pizzabezorger. Het gebeurde niet elke dag, ik wilde er steeds 24 uur tussen hebben.”

De Wijk, gestoken in een zwart-witte legerbroek en bodywarmer, doet zijn verhaal op het kantoor van de Noord-Hollandse zorginstelling GGZ-NHN in Den Helder. In het bijzijn van een communicatiemedewerker, die hem misschien kan helpen als het gesprek vastloopt, zegt hij. De Wijk, een veertiger die niet met zijn echte naam in de krant wil, omdat hij op zoek is naar werk, is in behandeling voor ADHD en schizofrenie. De achtervolgingswanen begonnen op zijn vijftiende. Hij slijkt antipsychotica en staat in nauw contact met een forensisch zorgteam.

Forensisch, omdat De Wijk meer dan eens van het rechte pad is afgeweken. “Ik stalkte mensen, heb her en der de liefde verklaard. Ik ben veroordeeld voor het sturen van vierhonderd tekstberichten op een dag. Tja, waarom ik het deed, ik weet het niet.”

Het levert hem een taakstraf op, een van

vijf in totaal. Hij is ook bestraft voor het kweken van wiet en wapenbezit. Tijdens een huiszoeking vonden agenten een ploerendoder, stroomstootwapen, pepperspray, replica’s van vuurwapens en munitie. “Ik ben een verzamelaar, doe er niks mee.”

Van huis uit is De Wijk autotechnicus, maar hij heeft ook onder meer in magazijnen gewerkt, en de post bezorgd. Uiteindelijk belandt hij in de bijstand. “Ik had 900 euro per maand, plus een schuld van 12.000 euro, vanwege opgelopen verkeersboetes. Het was echt aanpauperen. Ik moest rondkomen van 35 euro per week en leefde vaak van een tros bananen per dag.”

De Wijk is een van de veertien forensische patiënten die in 2018 zijn benaderd voor een proef met een resocialisatiebudget, lees: basisinkomen. Op initiatief van GGZ-NHN heeft de gemeente Den Helder deze patiënten, die allemaal op of onder de armoedegrens leven, maandelijks voorzien van gemiddeld 350 euro extra, tot maximaal 1350 euro. Voor menigeen was het een verduubeling van het besteedbaar inkomen.

Het doel: achterhalen of de kwaliteit van leven verbeterde, of het criminele gedrag afnam en daarmee ook de maatschappelijke overlast.

Eindjes aan elkaar knopen

Dit is een groep patiënten, zegt psycholoog Irene Veldhuis, met niet alleen ernstige klachten als persoonlijkheidsstoornissen en psychoses, maar ook schulden, verslavingen en geen werk. “Bij hen slaat onze behandeling niet echt aan. Als je constant bezig bent om de eindjes aan elkaar te knopen, blijft er weinig mentale bandbreedte over voor andere zaken.”

Veldhuis, tevens initiatiefnemer (samen met socioloog Wouter Boekweit) en projectleider van de pilot, verwijst naar de schaarstetheorie, in 2013 beschreven door de Amerikaans-Indiase econoom Sendhil Mullainathan. Constant wikken en wegen om rond te komen vernauwt het bewustzijn en leidt tot tunnelvisie, aldus deze Har-

vard-onderzoeker. Mensen verliezen hun gezondheid of de opvoeding van hun kinderen uit het oog, maar nemen ook opvallend vaak onverstandige beslissingen.

De keuze viel op de forensische patiënten, omdat mogelijk ook de maatschappelijke overlast die ze veroorzaken, afneemt. Veldhuis: “Denk aan diefstallen, overvallen, inbraken, heling, maar ook moord en doodslag, in de relationele sfeer. Als je de juridische kosten van onder andere politie-inzet en de rechtsgang optelt bij de zorgkosten, inclusief opnames, kom je uit op een ton per jaar per patiënt.”

De pilot maakte veel los in Den Helder. In de gemeenteraad en de media, waar de deelnemers werden afgebeeld als de Dal-

Met vijf deelnemers aan de proef gaat het zo goed dat ze inmiddels weg zijn bij de GGZ

tons, de vier broers uit de stripboeken van Lucky Luke, klonk scherpe kritiek. In de trant van: ga het criminele pad op en je krijgt nog geld toe ook. Wethouder Pieter Kos, die het project steunt, stond op zeker moment bekend als de wethouder die de Daltons spekt met extra geld. En ja, op weg naar de visboer op zaterdag trof hij weleens een boze inwoner, zegt hij, maar hij staat nog steeds volledig achter het project.

Dan is er de merkwaardige rol die de politie heeft gespeeld. “Agenten zaten sommige deelnemers steeds op hun huid en postten zelfs bij hun huis”, zegt Veldhuis. “De patiënten voelden zich uit de tent gelokt en opgejaagd, iets wat de begeleiders van de deelnemers beaamden.” Daarmee heeft de poli-

tie de pilot negatief beïnvloed, is een van de conclusies in het eindrapport dat een onafhankelijk adviesbureau opstelde over de proef. De politie Noord-Holland en Den Helder zijn niet op de hoogte van de conclusies uit het rapport, laat een woordvoerder in een reactie weten.

Inmiddels is het stof neergedaald en de meeste kritiek verdampt. Dat bleek tijdens de gemeenteraadsvergadering in oktober, waar de uitkomsten van de proef werden gepresenteerd.

Met vijf deelnemers gaat het zo goed dat ze weg zijn bij de GGZ. Veldhuis: “We zien patiënten gemiddeld twee keer per week voor therapie, medicatie of maatschappelijke ondersteuning, maar deze vijf dus niet meer. Onze zorg is superduur; dit drukt de kosten aanzienlijk.”

Minder impulsief en agressief

Voor alle deelnemers geldt volgens Veldhuis dat ze beter in hun vel zitten, en zich minder impulsief en agressief gedragen. Het extra geld ging niet op aan drugs, maar aan meubels, kleding en levensmiddelen. De Wijk verscheen op verjaardagen niet langer “in oude vodden en met lege handen”, zegt hij. “Ook kon ik wat vaker eten laten bezorgen. Speed bleef ik gebruiken, maar dat kostte me niks, een vriend van me maakte dat zelf.”

Ook het zogeheten delictrisico is gedaald. Uit de risicotaxaties, een speciaal soort vragenlijsten, blijkt dat de kans dat deze patiënten opnieuw over de schreef gaan met 24 procent is afgenomen. De Wijk kreeg onlangs een aanbod om drugs te smokkelen naar Spanje. Dat zou 2500 euro opleveren, maar hij heeft het niet gedaan, zegt hij. “Ook omdat ik mijn leven nu enigszins op de rit heb, inclusief dagbesteding, waarin ik van oude spullen nieuwe maak.”

Twee patiënten konden de verleiding niet weerstaan en zijn tijdens de pilot in de gevangenis beland, de een voor drugssmokkel, de ander voor het doorverkopen van medicijnen. In totaal zijn vier deelnemers

afgehaakt, de andere twee verhuisden naar een andere gemeente.

De verwachting dat de proefpersonen meer zouden meedraaien in de maatschappij, is niet uitgekomen. Niemand heeft een (vaste) baan gevonden. Veldhuis: “Voor sommigen is dat echt te hoog gegrepen. Die zijn zo ziek, zo beschadigd of hebben zoveel moeite met autoriteit, dat ze min of meer gehandicapt zijn.”

Rest de vraag: hoe nu verder? Als het aan Veldhuis ligt, wordt het onderzoek herhaald, groter en inclusief een controlegroep. En komen alle forensische patiënten voortaan in aanmerking voor een basisinkomen. Wethouder Pieter Kos (werk, inkomen, participatie) benadrukt dat Den Helder lef

Bied bestaanszekerheid en je ziet dat mensen weer kunnen groeien en willen deelnemen aan de maatschappij

heeft getoond met deze proef, en dat ‘een basisinkomen, of hoe je het ook noemt’ een goed alternatief blijkt te zijn voor het toeslagensysteem, dat wat hem betreft ‘failliet’ is.

“We zijn voortdurend pleisters aan het plakken om de onvoorziene gevolgen van alle regelingen en subregelingen te repareren, terwijl we het eigenlijk over iets anders moeten hebben, over bestaanszekerheid. Als je die biedt, zie je dat mensen kunnen groeien en weer willen deelnemen aan de samenleving. En niet krampachtig de deur dicht houden uit angst voor de zoveelste deurwaarder.”

Het project heeft de gemeente 194.000 euro gekost, maar de exacte baten zijn niet

in kaart gebracht. “Niet in euro’s althans. Je degradeert mensen daarmee tot een economisch product. Sommigen hebben weer contact met hun familie of kinderen. Hoe druk je dat in geld uit? We gaan we binnenkort praten over het afgenomen delictgedrag in de veiligheidsregio.”

Met het ministerie van sociale zaken is Kos informeel in gesprek over een nieuwe ronde, waarin honderd alleenstaande ouders met kinderen, die tot 150 procent boven het minimumloon zitten, een maandelijke toelage krijgen. “Dat is een groep die vaak verdwaalt in het woud van toeslagen en regelingen. Ook kom je die vaak in de bijstand tegen als de kinderen nog jong zijn.”

Dat de Helderse gemeenteraad de experimenten met het basisinkomen breed steunt, vindt Kos (Stadspartij Den Helder) bijzonder, te meer omdat zijn stad een vrij rechtse signatuur heeft. “Ook maakten bijna alle partijen zich in de gemeenteraadsvergadering zorgen over het lot van de huidige deelnemers.”

Zetje in de rug

Wat gebeurt er met hen? “Dat is voor ons ook nog even zoeken. De proefpersonen wisten dat het project na drie jaar zou afgelopen, maar ik vind toch dat we deze groep op een of andere manier een zetje in de rug verschuldigd zijn.”

De Wijk zit weer op 35 euro per week. Gelukkig heeft hij wat geld opzij kunnen leggen, zegt hij. Sterker, het is voor het eerst in zijn leven dat hij spaargeld heeft. Dus nee, hij is niet terug bij af. Ook niet omdat hij nu dagbesteding heeft. Het liefst zou hij een vaste baan willen, maar daarvoor heeft hij een rijbewijs nodig, en dat is in beslag genomen na een positieve uitslag van speekseltesten. Niet omdat hij onder invloed was, zegt hij, maar omdat hij ADHD-medicatie slijkt.

De naam Jeffrey de Wijk is gefingeerd; zijn echte naam is bekend bij de redactie.

